

Gyvoji semiotika

Kęstutis Nastopka

Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas
kestutaiciai@gmail.com

Šiame sąsiuvinyje skelbiami straipsniai parašyti pranešimų, skaitytų 2019 m. akademinėje studijų savaitėje Druskininkuose, pagrindu. Dviejų straipsnių autoriai – semiotikai, trečiojo – kalbininkas. Visuose trijuose straipsniuose keliami tekstų reikšmės problema.

Ericas Landowskis straipsnyje „Semiotinė populizmo kritika“ semiotiniais kriterijais aptaria šiuolaikinę populizmo bangą. Kaip mokė Louisas Hjelmslevas, jis vertina šį reiškinį *imantistiškai*, remdamasis konkrečiomis populistinės „režisūros“ praktikomis. Manipuliacijos režimą, įtvirtinantį „atstovaujamąją demokratiją“, Landowskis gretina su derinimosi režimu, į kurį tarsi orientuojasi „tiesioginė demokratija“. Semiotinis *derinimasis* yra nukreiptas ne į pasaulio pasisavinimą, bet į daiktų, žmonių ir savo paties potencialo įgyvendinimą. Populistų siūloma tiesioginės demokratijos forma iš tikrųjų tėra derinimosi režimo karikatūra. Iš semiotinės sąveikos komponentų – jautrumo-jusliškumo ir atvirumo pasauliui – jie pasiima vien tik jautrumą. Komunikacijos partnerį tai paverčia amorfiška ir nuolankia jutimine mase. Kitas asmuo pajungiamas sau kaip užprogramuotas nesubjektas.

Received: 01/12/2019. Accepted: 01/28/2020

Copyright © 2020 Kęstutis Nastopka. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Jeanas-Paulis Petitimberty'as straipsnyje „Tuštumos vertė“ analizuoja egzotišką objektą – Japonijoje sukurtą prekės ženklą MUJI. Aiškinamasi, koku pagrindu ir su kokiomis pasekmėmis prekės ženklo priėmėjai yra skatinami šio prekės ženklo plakatuose suteikti prasmę didžiulėms tuščioms erdvėms. Priešingai užgriozdintai vakarietiškos reklamos erdvei, MUJI plakatai yra gana tušti. Kaip ir tradicinis japonų vizualusis menas, jie vaizduoja tuštumą.

MUJI reklama, grindžiama *derinimusi* (pagal Landowskio keturių reikšmės režimų schemą). Kampanijos reikšmė kuriama ir užčiuopiama per diskurso elementų sąveiką. Laisvose plakatų erdvėse slypi juslinio talpumo potencialas.

Pasak straipsnio autoriaus, MUJI pasirinkta reklamos prieiga į standartinę rinkodaros praktiką įveda atnaujinantį pokytį. Ji sukuria „tuščius“ produktus, kurie savo atvirumu leidžia vartotojams patiem juos įprasminti.

Axelis Holvoetas straipsnyje „Ženklas šiuolaikinės lingvistikos problemų lauke“ apžvelgia Ferdinando de Saussure'o kalbos ženklo sampratos poveikį moderniajai kalbotyrai. Kaip Saussure'o ženklo alternatyva aptariama moduliarinė kalbos struktūros samprata Noamo Chomsky'o generatyvinėje gramatikoje. Prisimenamas Algirdo Juliaus Greimo straipsnis „L'actualité du saussurisme“ (1956).

Saussure'o teorines nuostatas, ignoruojamas ano meto prancūzų filologų, Greimas laikė epistemologiniu lūžiu, įtvirtintu Maurice'o Merleau-Ponty fenomenologijoje, Claude'o Lévi Strausso struktūrinėje antropologijoje ir Roland'o Barthes'o literatūrinėje kritikoje. Dvilypio kalbos ženklo sampratą jis sieja su požiūriu į kalbą kaip į formą (o ne substanciją), įgalinančią atskleisti struktūrizuoto pasaulio reikšmes. Modernieji žmogaus mokslai, derindami sinchroninį ir diachroninį reikšmių interpretavimą, pasak Greimo, laikosi Saussure'o priesakų.

Saussure'as siekė padėti pamatus ženklų mokslui, arba semio-logijai, kurios dalimi turėjo tapti kalbotyra. Kalbotyra ir semiotika, tapusios savarankiškoms mokslo šakomis, veikia viena kitą ir

šiandien. Semiotikams aktuali straipsnio autoriaus nurodyta turinio formos ir turinio substancijos perskyra Louiso Hjelmslevo glosematikoje.

Pasitelkdamas įvairius lietuvių kalbos vartosenos pavyzdžius Holvoetas aptaria reikšminius modelius, netelpančius į tradicinius aiškinimus. Originaliai interpretuojama gramatinės polisemijos problema. Pratešiant Saussure'ą, prieinama išvada, kad dvipusis ženklas yra daugiasluoksnis darinys, jungiantis skirtingus kalbinės struktūros lygmenis. Probleminius vartosenos atvejus padeda paaiškinti iš kognityvinės kalbotyros perimtas prototipo principas. Į turinio formą įtraukiama juslinė patirtis, aktuali semiotinėse reikšmės interpretacijose.

Skyriuje *Diskusijos* Arūnas Sverdiolas pristato pokalbį apie Greimo centro parengtą knygos *Algirdas Julius Greimas: asmuo ir idėjos* 2 tomą (2018). Jis nurodo prancūziškai ir lietuviškai rašytų Greimo tekstų vidines sąsajas. Lietuviams adresuotuose rašiniuose pasirodo užuomazgos tų idėjų, kurios paskui išplėtojamos kaip pamatiniai semiotikos principai. Nors Greimas neretai ginčydavosi su filosofais, jo raštuose matyti filosofinis kodas. Dviejų metakalbų sąsaja palaiko mąstymo įtampą tarp skirtingos plotmės argumentų.

Greimą Sverdiolas apibūdina kaip „nežinomą klasiką“, atveiriantį neįgyvendintas galimybes ir dar neeksploatuotus išteklius.

Pasak Kęstučio Nastopkos, dvitomyje išspausdintuose straipsniuose pasitelkiami analizės instrumentai padeda pamatyti Greimą netikėtais rakursais. Greimo idėjos susiejamos su jo gyvenimu tarp dviejų kalbų ir dviejų kultūrų. Lietuvių semiotikai aptaria Greimo prasmės sampratą skirtingais jo teorijos raidos tarpsniais. Diskutuojama, ar pirmenybė teiktina raiškos netolydumui, tam, kas suvokiama protu, ar išgyvenamos patirties tolydumui, jusliniam suvokimui. Ar įmanoma tuos požiūrius suderinti?

Jurga Katkuvienė svarsto klausimą, kaip susieti Greimo atvirumą pasauliui su jo nuostata, kad semiotikams rūpi ne teksto autorius, o tik pats tekstas. Jos manymu, vienas didžiausių šio dvitomio atradimų yra egodokumentikos ištraukimas į dienos šviesą. Ji primena Greimo našlės Teresos Mary Keane paliudijimą,

kad, pokalbiuose su žurnalistais 9 dešimtmečio pabaigoje kalbėjęs daugiausia politiniais klausimais, vėliau Greimas vis daugiau ėmė kalbėti apie save. Greta antrojo, mokslinėms idėjoms skirto tomo, pirmąjį tomą Katkuvienė vertina kaip Greimo idėjinio palikimo dalį.

Jurga Katkuvienė kalbina Olborgo universiteto profesorių Frederiką Stjernfeltą. Pasakodamas apie daugialypį savo tyrinėjimų lauką pašnekovas prisimena savo dalyvavimą Greimo Paryžiaus seminare, kalba apie posūkį nuo Greimo prie Charleso Sanderso Peirce'o ir biosemiotikos. Paskatintas Danijoje kilusio skandalo dėl išspausdintų Mahometo karikatūrų, jis su kolegomis atliko išsamų tyrimą apie žodžio laisvės istoriją Danijoje. „Nors tai nėra semiotinė knyga, bet ji susijusi su semiotika, nes viskas yra apie tai, kurie ženklai yra leidžiami, o kurie – draudžiami. Tai nėra semiotikos teorija, bet tam tikra prasme visi tiriami dalykai tinka semiotikai“, – reziumuoja Stjernfeltas.